

Yashil

IQTISODIYOT

va

TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 453 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish.....	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlari.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран.....	69
Буранова Лола Вахобовна	
Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций.....	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyoro Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

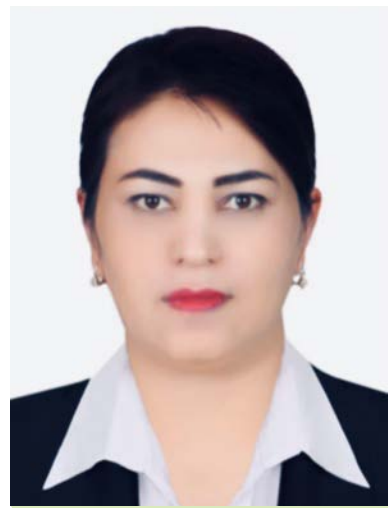
Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	

MAMLAKATIMIZDA TURIZM SOHASINI ISTIQBOLDA RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI EKZOGEN OMILLAR TAHLILI

Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili amalga oshirilib, so'nggi yillardagi yillik statistik ma'lumotlarni eng kichik kvadratlar usuli asosida regression tenglamalar tuzilib, turli testlarda tekshirildi.

Kalit soʻzlar: turizm, kadr, regressiya, omillar, turistlar, xoriidan tashrif buyuruvchilar.

Abstract: In this article, the econometric analysis of the factors influencing the development of tourism in Uzbekistan was carried out, and the annual statistical data of the last years were tested by constructing regression equations based on the method of least squares.

Key words: tourism, personnel, regression, factors, tourists, visitors from abroad.

Аннотация: В данной статье проведен эконометрический анализ факторов, влияющих на развитие туризма в Узбекистане, а также проверены годовые статистические данные последних лет путем построения уравнений регрессии на основе метода наименьших квадратов.

Ключевые слова: туризм, персонал, регрессия, факторы, туристы, гости из-за границы.

KIRISH

Jahon amaliyotida turizm va ta'lim xizmatlari bozorining yetakchi ishtirokchilari hisoblangan oliy ta'lim muassasalarining mamlakat taraqqiyoti va jamiyat ravnaqiga xizmat qilishini samarali boshqarishda bir qator muammolarning ilmiy yechimlarini ta'minlash yuzasidan maqsadli ilmiy-tadqiqot ishlari tashkil etilgan. Zamonaviy industrial dunyoga qo'shilishga intilish jadal o'zgarib borayotgan mehnat bozori ehtiyojlariga tez moslashishga qodir rakobatbardosh kadrlarni yetishtirish, o'z navbatida, oliy ta'lim tizimiga innovatsiyalarni kiritishni talab qilmokda. Globallashuv sharoitida mamlakatimizning kelajagini tashabbuskor, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Shuning uchun xam mamlakatimizda ta'limning barcha bug'inlari rivojiga aloxida urg'u berilib kelinmokda.

O'zbekistonda oliy ta'lim tizimini boshqarishni jadal rivojlantirishga yuqori darajada e'tibor qaratib kelinmoqda. Xususan, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish, ta'lim va o'qitish sifa-

tini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ishga joylashtirish hamda xususiy tadbirkorlik sohasiga jalb etish" bo'yicha ustuvor vazifalar belgilab berilgan. Mazkur vazifalarning muvoffaqiyatli ijrosi turizm sohasida kadrlarni tayyorlashning metodologik asoslarini takomillashtirishni talab etadi.

O'zbekiston Respublikasining 18.07.2019 yildagi "Turizm" to'g'risidagi O'RQ-549-son¹ Qonuni, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son² va "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi O'RQ-406-son³ Qonunlari va 2017-yil 27-iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3151-son⁴, 2018-yil

5 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3775-son⁵ qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar talablarini amalga oshirishda mazkur maqola tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Turizmدا kadrlarni boshqarishning nazariy asoslari xorijlik olimlardan A. Asher [1], R. Barro [2], D. Duglas [3], E.C. Andrade [4], E. Hanushek [5], A. Maddison, G. Philip [6], L. Pritchett [7] va boshqa xorijiy olimlarning ilmiy-tadqiqot ishlarida o'z aksini topgan.

MDH davlatlari olimlaridan Ye.O. Akvazba [8], Ye.V. Balatskiy [9], N.N. Bedenko [10], K.N. Gojenko [11], A.X. Jankaziyev [12], A.P. Kolyadin [13], L. Polishuk [14], A.K. Savina [15], V.I. Suxochev [16] va boshqalarning ilmiy maqolalari, monografiya va dissertatsiyalarida o'rganilgan hamda tahlil qilinib, tegishli tavsiyalar berilgan.

Mamlakatimizning iqtisodchi olimlaridan G.N. Axunova [17], B.A. Begalov [18], A.Sh. Bekmurodov [19], S.S. Gulyamov [20], Sh.N. Zaynutdinov [21], M.A. Ikramov [22], D.S. Kasimova [23], D.N. Raximova [24], R.A. Raxmanbayeva [25], M.X. Saidov [26], Ochilov A.O. [27], A.T. Yusupov [28], N.O. Qayumova [29], Sh. Qurbonov [30], Q.Q. Qurollov, N.G. Zufarova, X. Umarova va boshqalarning ilmiy asarlaridagi metodologik jihatlarni o'rganish va tahlil qilish asosida shu xulosaga kelindiki, hozirga qadar aynan turizmда kadrlarni tayyorlashning nazariy va amaliy jihatlari to'liq yoritilmagan. Shunga ko'ra, mazkur masalalar yuzasidan bir qator ilmiy, uslubiy va amaliy muammolarning hal etilish zarurati mavjud.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlilidan foydalanilgan. Tadqiqot jarayonida amaliy materiallarni taqqoslash va jadvallar yordamida tahlil ishlari olib borilgan, undagi natijalar asosida aniq xulosa va amaliy takliflar bayon qilingan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Eng yangi ensiklopediyadan olingan ta'rifga ko'ra, "kadrlar ta'minoti" bu kompaniyaning o'zida, xizmat pog'onalari sari ilgari surish hamda uning tashqarisida vaqtinchalik yoki doimiy ishlovchi xodimlarni yollash uchun ishchi kuchini izlash, baholash va u bilan munosabatlarni oldindan o'rnatishga qaratilgan harakatlar majmuidir. Mehnat shartnomalari muddati tugashi yoki kompaniyaning talablariga nomuvofiqlik holatida kadrlar ta'minotining vazifasi ishdan ozod qilishni nazarda tutadi.[31]

Ushbu maqolada O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ekzogen omillarning ta'siri tadqiqi amalga oshirilib, axborot bazasi sifatida 2016–2022-yillarda yillik ko'rsatkichlar (vaqtli qatorlar) www.stat.uz saytidagi ma'lumot olingan.

1-rasmda O'zbekiston Respublikasiga tashrif buyurgan xorijiy va sayohatlari amalga oshirilgan mahalliy sayyohlar soni (ming nafar) quyidagi diagrammada keltirilgan.

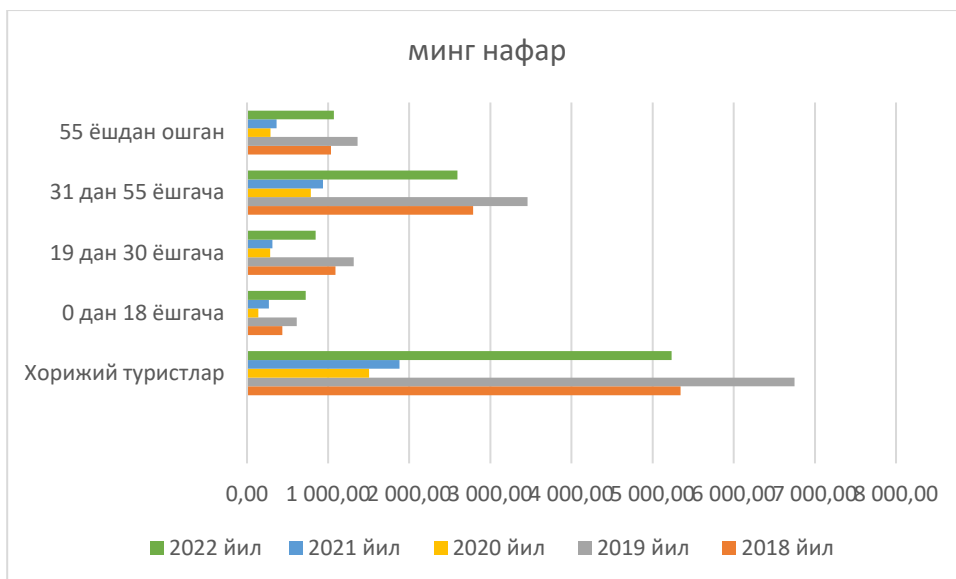
1 <https://lex.uz/docs/4428097>

2 <https://lex.uz/docs/5013007>

3 <https://lex.uz/docs/3026246>

4 <https://lex.uz/docs/3286194>

5 <https://lex.uz/ru/docs/3765586>

1-rasm. O'zbekiston Respublikasiga 2018–2022-yillarda tashrif buyurgan xorijiy va sayohatlarning yosh bo'yicha taqsimlanishi (ming nafar).

Mustaqil had va o'zgaruvchilar qo'yidagi belgilanish asosida olindi:

Xorijiy turistlar (ming nafar)	0 dan 18 yoshgacha	19 dan 30 yoshgacha	31 dan 55 yoshgacha	55 yoshdan oshgan	Ichki turistlar (ming nafar)	Aholining mobil aloqa bilan ta'minlanganligi (100 ta doimiy aholiga, jismoniy shaxslar)
y	y1	y2	y3	y4	y5	x1
Aholining internet bilan ta'minlanganligi (100 ta doimiy aholiga, jismoniy shaxslar)	Tashilgan yo'lovchilar, mln.kishi	Yo'lovchi aylanmasi, mlrd. yo'lovchi-km	Elektron tijorat savdo aylanmasi (mlrd. so'm)		Talabalar soni, ming nafarda	Xizmatlar sohasida talabalar soni, ming nafarda
x2	x3	x4	x5		x6	x7

O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlilini davrda (2016–2022-yillarda) yillik statistik ma'lumotlarini tahlil qildik.

O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning tasviriy statistikasi qo'yidagi jadvalda keltirilgan.

O'chlov birliklari turlicha bo'lganligi sababli biz barcha omillarni logariflab oldik.

O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning tasviriy statistikasi qo'yidagi jadvalda aks ettirilgan.

O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning korrelyatsiya matritsasi tuzildi. Korrelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, natijaviy omil ($y, y_1, y_2, y_3, y_4, y_5$) va unga ta'sir etuvchi omillar ($x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7$) o'rtasidagi bog'lanishlar zichligini ko'rsatadi.

2-jadval. O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning tasviriy statistikasi.

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
y	8	8.158131	.6366617	7.315884	8.934192
y1	8	5.86881	.7081407	4.94876	6.833032
y2	8	6.46783	.6156734	5.655992	7.182352
y3	8	7.496274	.6373175	6.669498	8.273082
y4	8	6.533422	.6572305	5.669881	7.340187
y5	8	9.107462	.4681429	8.170186	9.598863
x1	8	4.256115	.0690092	4.17389	4.368181
x2	8	3.902579	.3684611	3.370738	4.399375
x3	8	8.686155	.072048	8.574687	8.807472
x4	8	4.912076	.0896882	4.773224	5.062595
x5	8	6.01509	3.09933	1.797264	9.598727
x6	8	6.259923	.5230839	5.592106	6.904751
x7	8	3.106824	.5553002	2.415914	3.747148

Demak, xususiy korrelyatsiya koeffitsiyentlari natijaviy omilning va ta'sir etuvchi omillar o'rtasida zich bog'lanishlar mavjudligini ko'rsatmoqda, ya'ni xususiy korrelyatsiya koeffitsiyentlari qiymati aksariyati 0,7 dan katta.

Bu yerda asosiy masala ta'sir etuvchi omillar bir-biri bilan zich bog'lanmasligi shartidir. Ya'ni ta'sir etuvchi omillar o'rtasida multikolleniarlik mavjud bo'lmazligi lozim bo'lib, ikkita ta'sir etuvchi omil o'rtasida juft korrelyatsiya koeffitsiyenti qiymati 0,7 dan katta bo'lsa, multikolleniarlik mavjud hisoblanadi. Shu sababli iqtisodiy barqarorligiga ayrim omillar (X) va natijaviy omillar (U) ning kombinatsiyalarini alohida-alohida ko'rib chiqish zarur bo'lib, ularning ichidan adekvatlari tanlab olinadi.

Statistikaning nazariy talabi bo'yicha barcha ta'sir etuvchi omillar o'rtasida juft korrelyatsiya koeffitsiyentlariga qiymatlari 0,5 dan kichik bo'lish talab etiladi hamda bu ta'sir etuvchi omillar o'rtasida multikolleniarlik mavjud emasligidan dalolat beradi.

3-jadval. O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning regression modeli.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	8
Model	2.58629985	3	.862099948	F(3, 4)	=	13.73
Residual	.251067248	4	.062766812	Prob > F	=	0.0142
				R-squared	=	0.9115
				Adj R-squared	=	0.8451
Total	2.83736709	7	.405338156	Root MSE	=	.25053

y	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
x4	6.55496	1.347956	4.86	0.008	2.812436 10.29748
x5	.9655749	.4009327	2.41	0.074	-.1475928 2.078743
x7	-5.732873	2.205474	-2.60	0.060	-11.85625 .3905027
_cons	-12.03732	8.673667	-1.39	0.238	-36.11928 12.04464

O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning ko'p omilli ekonometrik modelning eng kichik kvadratlar usuli asosida hisoblangan parametrlari quyidagi 6-jadvalda keltirilgan.

(1) modelning avtokorrelyatsiyaga tekshirishda, Breush-Godfri testi o'tkaziladi.

Agar qo'shni kuzatuvlarda korrelyatsiya mavjud bo'lsa, ushbu tenglamada $e_t = \rho * e_{t-1} + v_t$, $t = 1, \dots, n$

(bu yerda yet – eng kichik kvadratlar usuli orqali olingan regressiya qoldiqlari) n koeffitsiyenti noldan farqli bo'ladi.

Modelning avtokorrelatsiyaga Breush-Godfri testi orqali tekshiruvi natijalari ushbu jadvalda keltirilgan (5-jadval).

O'zbekiston Respublikasida kimyo mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining o'sish sur'atlariga ta'sir etuvchi omillarning geteroskedatistiklik testi 5-jadvalda keltirilgan.

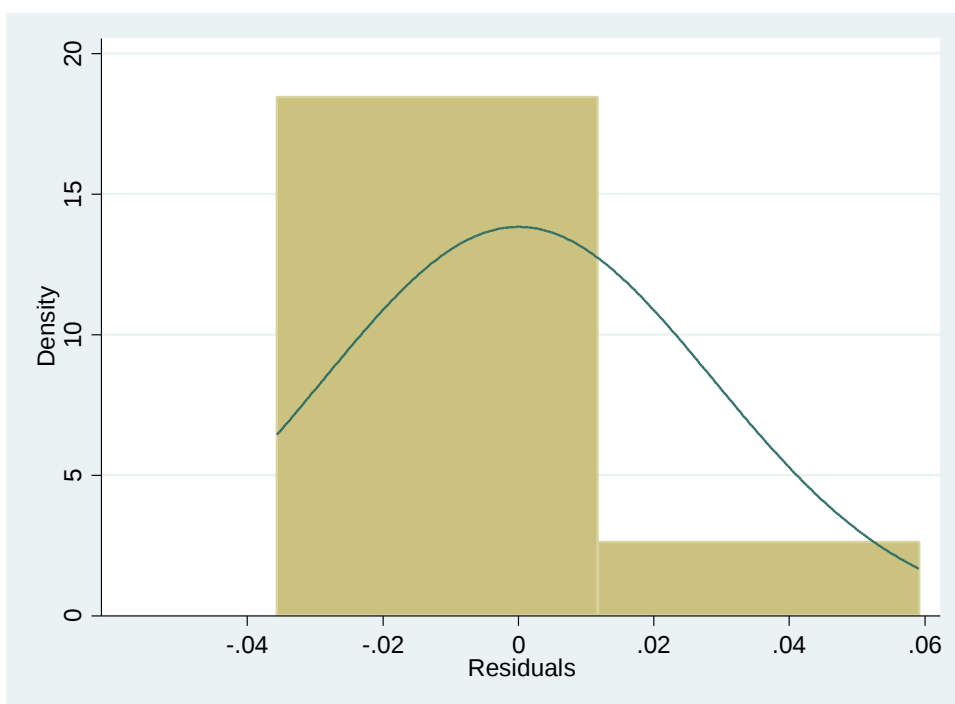
4-jadval. O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning regression modeli.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	8
Model	.002891967	2	.001445984	F(2, 5)	=	0.96
Residual	.007516744	5	.001503349	Prob > F	=	0.4432
				R-squared	=	0.2778
				Adj R-squared	=	-0.0110
Total	.010408712	7	.001486959	Root MSE	=	.03877

e2	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
x3	2.853351	2.072264	1.38	0.227	-2.473572	8.180275
x4	-2.25385	1.664683	-1.35	0.234	-6.533054	2.025354
_cons	-13.68219	9.895055	-1.38	0.225	-39.11823	11.75386

Yuqoridagi jadvaldan ko'rib turibmizki, bu yerda geteroskedatistiklik muammosi yuk – model adekvat hisoblanadi.

2-rasm. O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning regressiya modelidagi qoldiqlar.

Skewness/Kurtosis tests for Normality

Variable	Obs	Pr(Skewness)	Pr(Kurtosis)	adj chi2(2)	Prob>chi2
ehat	8	0.1313	0.1584	4.37	0.1127

```
. hist ehat, norm
(bin=2, start=-.03563202, width=.04738387)
```

5-jadval. O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning geteroskedastiklik Uayt testi.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	8
Model	.004592906	2	.002296453	F(2, 5)	=	1.97
Residual	.005815806	5	.001163161	Prob > F	=	0.2334
				R-squared	=	0.4413
				Adj R-squared	=	0.2178
Total	.010408712	7	.001486959	Root MSE	=	.03411

e2	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
yhat	1.201892	.6376576	1.88	0.118	-.4372585 2.841043
yhat2	-.0748665	.0393054	-1.90	0.115	-.1759042 .0261711
_cons	-4.766861	2.576381	-1.85	0.124	-11.38966 1.855937

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning turli variatsiyalar asosida statistik jihatdan ahamiyatlarini tanlab olib regression tenglama tuzamiz.

$$Y = 6,55X_4 + 0,96X_5 - 5,73X_7 - 12,03$$

$$Y = 2,85X_3 - 2,25X_6 - 13,68$$

$$Y = 1,4X_5 + 10,36X_6 - 17,31X_7 - 11,38$$

$$Y_1 = 1,2X_5 + 10,51X_6 - 15,92X_7 - 17,72$$

$$Y_2 = -0,12 X_2 + 15,7 X_6 + 125,69$$

$$Y_2 = 5,99 X_4 + 3,89 X_2 - 3,04 X_7 - 28,72$$

Ekonometrik tahlillarga ko'ra, O'zbekistonda turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ichida qisqa davrda (2016–2022-yillarda) yillik statistik ma'lumotlari tahlil qilinganda, 31 dan 55 yoshgacha bo'lgan xorijiy turistlar aholining internet bilan ta'minlanganligi (100 ta doimiy aholiga, jismoniy shaxslar), tashilgan yo'lovchilar, yo'lovchi aylanmasi, elektron tijorat savdo aylanmasi, talabalar soni hamda xizmatlar sohasida talabalar soni o'rtasidagi bog'lanishlar statistik ahamiyatli emas.

Ko'p omilli ekonometrik modellarning statistik jihatdan ahamiyatligini tekshirishda Fisherning F-mezoni qo'llaniladi. Fisherning hisoblangan F -mezoni qiymati uning jadvaldagi qiymati bilan taqqoslanadi. Agar $F_{hisob} > F_{jadval}$ bo'lsa, u holda ko'p omilli ekonometrik model statistik ahamiyatli deyiladi va undan natijaviy ko'rsatkichini kelgusi davrlarga prognozlashda foydalanish mumkin bo'ladi.

Boshqa omillar o'zarmagan sharoitda mamlakatimizda yo'lovchi aylanmasini 1 foizga oshishi xorijiy turistlarning 6.55 foizga oshishiga xizmat qilarkan, elektron tijorat savdo hajmini 1 foizga oshishi xorijiy turistlarning 0.96 foizga oshishiga, talabalar sonining 1 foizga oshishi xorijiy turistlarning 10.51 foizga oshishiga, tashilgan yo'lovchilar sonining 1 foizga oshishi xorijiy turistlarning 2.85 foizga oshishiga olib kelishi aniqlandi. Biroq, talabalar soni hamda xizmatlar sohasida talabalar soni bilan xorijiy turistlar sonini ortishi o'rtasida teskari korrelyatsion aloqa mavjudligi aniqlandi. Bu esa qo'shimcha tadqiqotlar olib borilishini ko'rsatadi hamda tadqiqotning cheklanganligini ifoda etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, olib borilgan nazariy tadqiqotlarga ko'ra biz raqobatbardosh mutaxassisni shakllantirish uchun "kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish", ya'ni turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlash tizimini boshqarishning tashkiliy tuzilmasini ishlab chiqish, munosabatlarni ratsionalizatsiya qilish kerak degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlash tizimi unga davlat, jamiyat (tarmoqdagi korxona va tashkilotlar) va talabalar tomonidan qo'yiladigan talablarga javob berishi kerak (3.2-rasm).

Davlat (makromuhit) turizm sohasi uchun samarali iqtisodiyotni shakllantirishda turizmning rolini oshirish jarayonida davlat vazifalarini samarali hal qila oladigan mutaxassislarni tayyorlashga qodir bo'lgan uzluksiz kasbiy tayyorgarlik tizimini yaratishdan manfaatdor.

Jamiyat (makromuhit) mehnat bozorida raqobatbardosh, malakali, mas'uliyatli, o'z kasbini puxta egallagan va yo'naltirilgan malakali mutaxassislarni yetishtirish, kasbiy tayyorgarligi bo'lgan, o'z mutaxassisligi bo'yicha

jahon standartlari darajasida samarali ishlashga qodir, tegishli faoliyat sohalarida tayyor, doimiy kasbiy o'sish, ijtimoiy va professional harakatchanlikka ega bo'lishidan manfaatdordir. Turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlash tizimining mazmuni jamiyat va ishlab chiqarishni rivojlantirish muammolarini faol aks ettirishga qaratilishi kerak, ilm-fan, madaniyat, ijtimoiy amaliyotning boshqa sohalar va kasbiy tayyorgarlikning uzluksizligi va ko'p qirraliligini nazarda tutadi, buning asosi turizm sohasi uchun mutaxassislar tayyorlashni fundamentallashtirish, uning nazariy va uslubiy tarkibiy qismiga e'tiborni kuchaytiradi.

Talabalar (mikromuhit) kasbiy tayyorgarlikni demokratlashtirish va insonparvarlashtirish g'oyalarini amaliy hayotga tatbiq etishdan, shaxsning ijodiy salohiyatini maksimal darajada ochish uchun sharoit yaratishdan, kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishdan manfaatdordir. Turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlash tizimi shaxsning bilimni kengaytirish, tajribani boyitish, kognitiv, amaliy va ijtimoiy-madaniy faoliyat usullarini egallashi uchun obyektiv shart-sharoitlarni yaratishni ta'minlaydi. Bu uning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish imkonini beradi.

Kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- 1) turizm sohasining yagona intellektual muhitini shakllantirish zarurati;
- 2) o'qitishning barcha ishlab chiqarish jarayonlari bilan uzviy bog'lanishini ta'minlash;
- 3) intellektual va ijodiy salohiyatni oshirish; ta'lim muassasalarining boshqaruv komponenti.

Modernizatsiya natijasida turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlash tizimi quyidagi talablarga javob bersa, samarali ishlaydi.

- harakatlar ro'yxatining to'liqligi (qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun zarur va yetarli);
- alohida elementlarning yaxlitligi, muvofiqlashtirish va bir-biriga moslash zarur. Bu esa aholi va mehnat bozorining kasb-hunar ta'limi bo'yicha ta'lim xizmatlariga bo'lgan talabini uzviy bog'lovchi yaxlit tizim sifatida faoliyat yuritish imkonini beradi, ta'lim muassasalari tarmog'i orqali kadrlar tayyorlashni tashkil etadi, buning uchun quyidagi talablarni bo'lishi lozim;

- barcha resurslarning balansi (moliyaviy, o'quv-uslubiy, kadrlar, ilmiy, moddiy-texnika va boshqalar);
- nazorat qilish qobiliyati (operativ tomonidan oraliq maqsadlar belgilanadi);
- muvaffaqiyatsizliklarga nisbatan sezgirlik (haqiqiy vaziyatning belgilangan maqsadlarga erishish uchun xavf tug'diradigan mo'ljallanganidan og'ishlarini tezda aniqlash qobiliyati bilan belgilanadi);

- o'qitish darajalari, bosqichlari va modullarining uzluksizligi (shaxs tanlagan kasbiy faoliyat sohasi doirasida);

- demokratik tamoyillar asosida kadrlar tayyorlash jarayonining ochiqligi, ta'limning har bir darajasidan foydalanish imkoniyati, talabalar va o'qituvchilarning akademik harakatchanligi, turli darajadagi ta'limning akademik uzluksizligi;

- uzluksiz kasbiy ta'lim tizimining barcha tarkibiy qismlari o'rtasidagi ijtimoiy sheriklik, uning ko'p tomonlama integratsiya aloqalarini ta'minlash, unga qo'shilish, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar.

Kadrlar tayyorlash tizimini samarali rivojlantirish iqtisodiy-geografik, hududiy, tabiiy-iqlim, demografik, ijtimoiy-madaniy va boshqa omillarni, shuningdek, turizm sohasining mavjud infratuzilmasini hisobga olishni nazarda tutadi. Turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish kerak va turli resurslarni hisobga olgan holda rivojlantirish, shuningdek, mamlakat va mintaqada turizmni rivojlantirish dasturlarini ham hisobga oladi. Shu bois davlat ta'lim standartlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish, hududiy resurslarni hisobga olgan holda yangi mutaxassislik va mutaxassisliklarni yaratish zarur.

Shuningdek, amalga oshirilgan ekonometrik tahlil natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, 2016–2022-yillardagi panel ma'lumoti asosida eng kichik kvadratlar usulida olingan ekonometrik model unchali ishonchli emas, keyingi tadqiqotlarda Fixed, Random hamda Housman modellarini qurib statistik ahamiyatligini testlar yordamida tekshirish lozimdir. Ushbu tadqiqotning cheklanganligi faqatgina eng kichik kvadratlar usulidan foydalanilganligi bo'lib, keyingi tadqiqotlar uchun zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ашер А., Савино М. Глобальные рейтинги и рейтинговые таблицы // Вопросы образования. – 2007. – 4. – С. 201–216;
2. Barro R., 1999. "Human Capital and Growth in Cross Country Regressions", Swedish Economic Policy Review, Vol.6, pp.237–77.
3. Дуглас Д. Новый мировой порядок в высшем образовании: как и почему правительства создают структурированные рынки возможностей // Вопросы образования. – 2011. – 1. – С.73–98.
4. E.C. Andrade, Laurin M., 2010. "New evidence on the role of cognitive skills in Economic Development", Economics Letters, Vol.117 (1), pp.123–26.
5. Hanushek E., Kimko D., 2000. "Schooling, Labor-force quality, and the growth of nations", American Economic Review, Vol.90(5), pp.1184–208.
6. Philip G. Altbach, Liz Reisberg, Laura E. Rumbley (2009). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A report prepared for the UNESCO 2009. World Conference on Higher Education. – p. 10;

7. Pritchett L., 1996. "Where Has All the Education Gone?", World Bank Policy Research Paper, No.1581 [online] Available from: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/unpan/unpan_002390.pdf>
8. Аквазба Е.О., Ухабина Т.Е., Черемисина Е.В. Качество образования в современной образовательной организации: проблемы и перспективы // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – 5. URL: [www.science-education.ru / 128-21477](http://www.science-education.ru/128-21477) (дата обращения: 28.08.2015).
9. Балацкий Е.В., Екимова Н.А. Международные рейтинги университетов: практика составления и использования // Экономика образования. – 2012. – 2. – С. 67–80.
10. Беденко Н.Н. Управление системой оценки качества услуг высшего образования на мезо- и микроуровнях. Дисс. ... д-ра эконом. наук. – Санкт-Петербург, 2012. – 404 с.
11. Гоженко К.Н. Экономика знания – императивная основа инновационной трансформации сферы образовательных услуг. Автореф. дисс. ... д-ра эконом. наук. – Кисловодск, 2012. – 38 с.
12. Жанказиев А.Х. Императивы и организационно-экономические инструменты адаптации системы высшего образования к вызовам экономики знаний. Дисс. ... д-ра эконом. наук. – Нальчик, 2012. – 382 с.
13. Колядин А.П. Фиктивный компонент человеческого капитала как системный феномен экономики знаний. Автореф. дисс. ... д-ра эконом. наук. – Саратов, 2012. – 30 с.
14. Полищук Л., Ливни Э. Качество высшего образования в России: роль конкуренции и рынка труда // Вопросы образования. – 2005. – 1. – С. 70–86.
15. Савина А.К. Ученые степени и звания в зарубежных странах: общее и особенное // Проблемы современного образования. – 2015. – 3. – С. 10-23.
16. Сухочев В.И. Методология формирования организационно-экономического механизма оценки доступности и качества высшего образования. Дисс. ... д-ра эконом. наук. – Уфа, 2011. – 404 с.
17. Ахунова Г. Ўзбекистонда таълим хизматлари маркетинги муаммолари: Монография. – Т., 2005. – 244 б.
18. Бегалов Б.А., Жуковская И.Е. Высшие учебные заведения в формировании национальной инновационной системы страны // Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар. – 2012. – 4.
19. Бекмуродов А.Ш. Интерактивное обучение и информатизация образования – важнейшее условие для выпуска профессиональных и компетентных кадров // Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар. – 2011. – 1.
20. Образование в системе человеческого развития: мировая практика и опыт Узбекистана // Под ред. акад. Гулямова С.С., акад. Абдурахмонова К.Х. – Т., 2004. – 170 с.
21. Зайнутдинов Ш.Н., Очилов А.О. Олий таълим муассасаларини бошқариш самарадорлигини баҳолаш // Иқтисодиёт ва таълим. – 2010. – 2. – 83-87-б.
22. Икрамов М.А. Проблемы становления рынка образовательных услуг в Республики Узбекистан // Стратегия действий Республики Узбекистан: макроэкономическая стабильность, инвестиционная активность и перспективы инновационного развития. Материалы международной научно-практической конференции. – Т., ТГЭУ, 2018. – 3. – С.167–171.
23. Касымова Д. Пути взаимодействия субъектов рынка труда: работник–работодатель // Иқтисодиёт ва таълим. – 2011. – 6. – С. 22–25.
24. Рахимова Д.Н. Управление процессами развития и использования трудового потенциала Узбекистана в условиях осуществления радикальных рыночных реформ. – Т., 2000. – 225 с.
25. Рахманбаева Р.А. Управление интеллектуальным потенциалом вузов в условиях интеграции образования и производства. Автореф. дисс. ... д-ра эконом. наук. – Т., 2012. – 50 с.
26. Саидов М.Х., Исманов М.А. Менеджмент и инновации современного профессионального образования. – Т., 2002. – 79 с.
27. Очилов А.О., Самадов А.Н. Модель управления трудоустройством выпускников высших образовательных учреждений в Узбекистане // "Стратегия действий Республики Узбекистан: макроэкономическая стабильность, инвестиционная активность и перспективы инновационного развития". Материалы международной научно-практической конференции. – Т., ТГЭУ, 2018. – 3. – С. 276–283.
28. Юсупов А.Т. Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар давлат аттестацияси: методологик-услубий, норматив-ҳуқуқий ва илмий-ташкилий йўналишлари / А.Т. Юсупов. – Т., 2013. – 648 б.
29. Қаюмова Н.О. Ўзбекистонда иқтисодий ривожланишнинг янги сифат босқичи жараёнларини эконометрик тадқиқоти. Иқт. фанл. докт. ... дисс. – Т., 2012. – 317 б. ил.
30. Қурбонов Ш., Сейтхалилов Э. Таълим сифатини бошқариш. – Т., 2006. – 592 б.
31. Қуролов Қ.Қ. Бозор муносабатлари шароитида иқтисодий таълим тизимининг такомиллашуви қонуниятлари. Иқт. фанл. докт. ... дисс. автореф. – Т., 2017. – 91 б.
32. [http ://ш. wikipedia](http://sh.wikipedia).

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

